



KIRJA-ARVIO:

MOBIILIKULTTUURIN VIRTAAVISSA PAIKOISSA

Haapala, Arto & Naukkarinen, Ossi (toim.) 2006: Mobiiliestetiikka. Kirjoituksia liikkeen ja liikkumisen kulttuurista. Lahti: Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti. 240 sivua.

Karina Lukin

Liike lisääntyy, kasvaa ja nopeutuu lähinnä teknologian, etenkin koneiden vuoksi. Yhteiskunta estetisoiutuu. Elämme *mobiilikulttuurissa*, jossa on mahdollista, että liikutaan jopa ainoastaan esteettisistä syistä. Tässä on joitakin artikkelikokoelman *Mobiiliestetiikka* lähtökohtia, joita kirjoittajina olevat estetiikan, taideaineiden, sosiologian, maantieteen ja filosofian alan tutkijat lähtevät purkamaan. Monilta eri suunnilta aiheettaan lähestyvä kokoelma tuntuukin lähtökohtaisesti riemastuttavalta yritykseltä koota samoihin kansiin liikkumista ja siten myös paikkaa ja aikaa käsitteleviä ajatuksia. Liikkumista on kirjassa lähestytty muun muassa ruumiin ja havaitsemisen, erilaisten liikkumisvälineiden, kaupungin rytmin, mainosten, taiteen, asumisen ja tekstuaalisuuden kautta. Tarkoituksena on ollut raottaa yleismaailmallisen liikkumisen kulttuurin estetiikkaa nimenomaan nykyajan Suomen näkökulmasta, mutta kirjassa käsitellään myös keskieurooppalaisia liikkumisen kulttuureja.

LÄHTÖKOHTIA LIKKUMISEN KULTTUURIN TARKASTELULLE

Lyhyen Kytkin ylös -nimisen johdannon sijasta kirjan lähtökohtia valottaa erilaisin tilastoin, historiallisoin tiedoin ja muutamain ajattelukehysin ensimmäinen, Ossi Naukkarisen artikkeli liikkumisen kulttuurista. Samoin joitain keskeisiä kirjoittajien sitoumuksia tuo mielestäni esiin Arto Haapalan teksti kosmopoliittisesta identiteetistä. Haapala pohtii, miten mobiilikulttuurille tyypillinen jatkuva liikkuminen vaikuttaa identiteettiin, jota hänen mukaansa luonnehtii yhtenäisyys, pysyvyys, jopa pysähtyneisyys (s. 178). Molemmissa artikkeleissa on voimakas liikkumista tai sen mahdollistavaa ja nopeuttavaa teknologiaa intomielisesti tarkkaileva eetos, joka on länsimaissa aina seurannut teollista ja teknologista kehitystä. Erityisesti lännessä liikkumista on

kiihdyttänyt ja lisännyt teknologian kehitys, joka kylläkin nykyään keskittyy tiedon, ei ihmisten liikuttamiseen. Jo alusta asti rajautuminen länsimaiseen, meidän kulttuurimme turhauttaa lukijaa, joka on perehtynyt toisaalla esiintyviin mobiilikulttuureihin, jotka olivat liikkuvia jo ennen kuin me edes löysimme ne. Joiden liikkuvuutta sivumennen sanoen aikoinaan pidettiin jälkeensä jääneisyyden heijastumana. Kyseessä ovat luonnollisesti moninaiset nomadikulttuurit, joiden elämä on rakentunut liikkumisen ympärille alun perin ilman koneita. Tässä kokoelmassa rajausta moderniin länsimaiseen kulttuuriin on sinänsä ymmärrettävä ja oikeutettu; se ei turhauta. Jos länsimaista liikkumista tutkiva ei nomadeista sinänsä olisikaan kiinnostunut, näiden kulttuurien pohjalta kirjoitetut paikkaan, maisemaan ja liikkumiseen liittyvät tutkimukset tarjoaisivat monia metodologisia välineitä, jottei niin sanotusti tarvitsisi keksiä pyörää uudestaan. Etenkin jos keskitytään sellaisiin ilmiöihin, joita nimitetään nomadismiksi tai paikattomuudeksi. Vaikka meidän it-aikamme näennäinen paikattomuus onkin erityistä, ei se ole kuitenkaan mitään ainoalaatuista.

Pentti Määttäsen artikkeli tarjoaa oivia lähtökohtia liikkumisen kulttuurin tulkinnalle laajemmin. Määttäsen argumentoi selkeästi kaksijakoista kartesiolaista havainnon ja tulkinnan janaa vastaan ja esittää sen tilalle kolmikantaisen osittain peircelandaiseen pragmatismiin palautuvan mallin. Sen sijaan että luontoa pidettäisiin jonain ihmisestä erillisenä tilana, Määttäsen kuuluttaa Lefebvren tavoin sellaisen yhtenäisen teorian perään, joka jäsentäisi, ”miten tila tuotetaan sosiaalisen käytännön myötä” (s. 90). Vaikka sosiaaliset käytännöt tulevatkin näin tutkimuksen varsinaiseksi aineistoksi ja kohteeksi, ei niin sanottuja kovia tosiasioitakaan – toiminnan tietoisuudesta riippumattomia ehtoja – sovi unohtaa. Sosiaalisen ja kulttuurisen toiminnan moninaisuudesta ja ihailtavuudesta huolimatta ihminen on lihallinen olento, jonka toiminnan suuntaviivoina ovat niin oman ruumiin ja ympäristön tarjoamat mahdollisuudet kuin tapojen ja uskomusten verkostotkin. Tästä näkökulmasta on mielenkiintoista havaita, että huolimatta väitetyistä länsimaisesta liikkumisen kasvusta paikkakäsityksemme tuntuu ainakin *Mobiiliestetiiikan* artikkeleiden perusteella kiinnittyvän edelleen ajatukseen jostain kiinteästä, lämpimästä ja elämämme keskiössä sijaitsevasta kodista, asumisesta jatkuvana kotiinpaluuna, kuten Anne-Mari Forss artikkelissaan asian ilmaisee (s. 205). Sen sijaan pohjoisissa poronhoitokulttuureissa tällaista samankeskisyyden ideaa ei perinteisesti ole ollut, ja edelleenkin se soveltuu vaikeasti näiden ihmisten ajatusrakenteisiin ja toimintatapoihin.

Yhtenä lähtökohtana mobiilikulttuurin tutkimukselle toimii Timo Kalannin artikkeli ruumiin ja maailman suhteista. Kalanti yhdistää perusteellisessa artikkelissaan kinestesien ja havainnon lakeja autoilukokemuksiin Keski-Euroopassa sekä elokuvateatterissa visuaalisuuden kautta tapahtuviin siirtymiin paikassa (ja ajassa). Kalannin artikkelia seuraa Yrjö Sepänmaan pohdiskelu siitä, miten tiellä liikkumista voisi estetisoida tuottamalla tielle taidetta tai lopultakin kokemalla koko tie eräänlaisena taideteoksena. Tie on ympäristöön sitoutuva kokonaisteos, joka voi olla onnistunut tai epäonnistunut niin liikkumisen sujuvuuden kuin estetiikankin kannalta.

KAUPUNGISSA MUTTA LIIKKEESSÄ

Teiltä kirja siirtyy kaupunkeihin, jotka ovat kokoelman toisen osan keskiössä. Laura Uimosen kaupungissa liikkumista käsittelevä artikkeli pohtii mielenkiintoisella tavalla sosiaalisia käytäntöjä ja toimintatapoja. Helsinki voisi Uimosen esittelemän rytmianalyysin kautta tulla tulkituksi liikkumisen kertomukseksi, jossa erilaiset arkipäivässä toistuvat rutiinit rakentavat tilaa. Artikkelissaan Laura Uimonen miettii, mistä käsin ja miten erilaisia kaupungin rytmejä voisi dokumentoida. Niinpä Uimonen pohtii osittain samaa ongelmaa kuin Päivi Kymäläinen, joka kertomuksen sijasta käsittää paikan tapahtuman ja tekstin kautta. Kymäläinen korostaa artikkelissaan, ettei paikka ole tausta tapahtumille vaan itse tapahtuma: paikat kirjoittautuvat yhä uudestaan uusissa teksteissä ja konteksteissa. Mutta mistä silloin aineisto, miten päästä käsiksi tähän paikan virtaavaan luonteeseen? Artikkelissaan Kymäläinen käy läpi paikan rajaamisia ja kuvaamisia Jan Svenungssonin kaupunkivalokuvissa. Lopuksi Kymäläinen päätyy siihen, että tutkijan ”lienee pakko nojautua huterampiin reitteihin ilman tulkinnallisia varmuuksia”, mikä tarkoittaa abstraktien keinojen ja mielikuvituksen mukaan ottamista (s. 221).

Sekä Uimosen että Kymäläisen artikkelit sisälsivät ansiokasta ja todella innoittavaa pohdintaa paikasta, maisemasta ja liikkeestä, minkä vuoksi jäin kaipaamaan lisää konkreettisia tulkinta-aineistoja ja tulkintatapoja. Sillä käsiteltiinpä paikkaa tapahtumana tai kertomuksena, siihen sisältyy aina sellainen ”kova tosiasia”, että se tapahtuu jossain (ajassa ja myös paikassa) ja tapahtumalla on osallistujansa: ”käsitteellisen maailman tulkinta on mahdollista ainoastaan analysoimalla käytännön toimia tietyssä ympäristössä” (Siikala 2001, 42). Tämä ei tarkoita, että paikka olisi vain tausta. Paikkaa on arkiajattelussa tapana ajatella luonnollisena tai annettuna: tutkijan tehtävänä lienee selvittää, mitkä ovat ne luonnollisina pidetyt piirteet, jotka paikkaan kunakin aikana ja hetkenä liitetään, miten ja miksi. Mikään sosiaalinen käytäntö tai representaatio ei liene niin soljuva, ettei siitä voisi ottaa kiinni. Kymäläinen kirjoittaa, että luonnollista yhteyttä paikan ja sitä kuvaavien merkkien välillä ei ole. Eikö jännittävää silloin olekin se, että merkeistä tulee niin voimakkaita, että ne koetaan luonnollisiksi? Tai toisaalta, eikö juuri paikan ja sitä kuvaavien merkkien välinen yhteys, joka tulee esille tekstissä tai kontekstissa, ole ainoa yhteys, jota voimme tutkia?

PAIKKAPROJEKTEJA

Artikkeleita lukiessani jäin monesti kaipaamaan tutkimusaineiston keräämisen, rajaamisen, lukemisen ja niihin liittyvien prosessien esittelyä, vaikka kaikki artikkelit eivät varsinaisia tutkimustekstejä olleetkaan. Konkreettisesti aineistoansa tässä kokoelmassa rajaa Max Rynänen, jonka esseistinen teksti Venetsiasta kuvaa kaupunkia niin tutkijan omien havaintojen kuin muutamien kaunokirjallisten tekstien kautta. Rynänen kir-

joitus on hyvin kaunis ja poeettinen ja purkaa maailmassa erikoislaatuista kaupunkia ja siihen liittyvää kuvausta monista liikkumiseen liittyvistä näkökulmista. Samoin Pasi Kolhosen artikkeli rajautuu hänen oman taideprojektinsa kuvastoon, jossa mainostilat on irrotettu taustastaan, ja artikkeli on sikäli myös dokumentoitu. Lukijalle tulee selväksi, mihin artikkeliteksti perustuu. Kolhosen projekti on alusta alkaen herättänyt itsessäni paljon ajatuksia siitä, miten täynnä kaupallista kuvastoa etenkin kaupunkiympäristö on ja haluanko sitä. Helsingissähän keskustelua on käyty myös ei-kaupallisen visuaalisen materiaalin levittämisen oikeudesta suhteessa kaupalliseen, sillä luvatta liimatut mainokset on pääkaupungissa luokiteltu töhryiksi kun taas maksetut, hyvän maun ja muitakin rajoja koettelevat mainokset ovat useimmiten saaneet jäädä paikoilleen. Kolhonen tuo esiin hyviä näkökohtia mainonnan lisääntymisestä, sen ehdoista ja toisaalta kasvavasta tarpeesta osata lukea meitä ympäröivää visuaalista tilaa.

Sekä Kolhosen että Ryynäsen artikkelit perustuvat heidän omiin projekteihinsa ja tulevat kai siksi todentuntuisesti kuvatuiksi. Niin Venetsian kuin Helsinginkin katujen arkipäivä avautuu lukijalle. Itselleni ei kuitenkaan käynyt täysin selväksi se, missä suhteessa nämä varsin erilaisella tyylillä kirjoitetut tekstit ovat kokoelman muihin artikkeleihin. Muutoinkin *Mobiiliestetiiikkaa* vaivaa tällaisten kokoomateosten helmasynti: epätasaisuus. On vaikea hahmottaa, onko teos tarkoitettu akateemiselle yleisölle vai yleisemmän yhteiskunnallisen keskustelun pohjaksi. Kun yhdet artikkelit keskittyivät yhteiskuntamme liikkumisen ja paikallisuuden kuvaamiseen niin että punaista lankaa oli välistä vaikea löytää, toiset artikkelit painottuivat liiaksikin teoriaan. Varsinaista vuoropuhelua ei artikkelien välille tuntunut syntyvän, vaikka monia ajatuksia ne herättivätkin. Keskustelevuuden lisäksi jäin kaipaamaan tarkkuutta. Mielestäni pelkkä yleinen tilastotieto erilaisten ihmis-, tavara- ja tietovirtojen määrästä ei voi riittää muuta kuin lähtökohdaksi sen pohdinnalle, mistä liikkumisen lisääntymisessä on kysymys. Löytäkseen vastauksia tutkijan on kiinnityttävä johonkin silläkin uhalla, että hänen oma liikkeensä pysähtyy. Tähän liittyy käsittääkseni Lefebvren pohdinta siitä, mistä käsin rytmianalyysin aineisto tulisi kerätä, samoin Määttäsen huomiot, joiden mukaan tilassa toteutuvat käytännöt ovat kaiken perusta. Myös Anne-Mari Forssin artikkelissa esiintuodut ajatukset ruumiin sitoutumisesta paikkaan pohjustavat mielestäni sitoutuvia metodologisia valintoja.

Artikkelikokoelman kirjoittajat edustavat suurimmaksi osaksi itselleni vieraita tutkimusperinteitä, mikä osaltaan selittänee sen, että joistakin teksteistä oli vaikea löytää niiden sanomaa. Toisaalta tuntuu siltä, että kirjan toimittajat ovat halunneet kerätä kokoelmaan tarkoituksella hyvin erilaisia genrejä edustavia tekstejä: esimerkiksi Markku Hakurin viimeinen, eräänlainen yhdistetty sana- ja kuvataideteos eroaa täysin kaikista muista artikkeleista, mutta jollain kummalla tavalla nimenomaan se keskustelee kaikkien tekstien kanssa. Kokoelmasta varmasti jokainen löytää jonkin itselleen kiinnostavan artikkelin, mutta tällainen moninäkökulmainen kirja saattaisi parhaimmillaan olla nautittavaa luettavaa jokaiselle jokaisella sivulla.

KARINA LUKIN

KIRJALLISUUS

SIIKALA, JUKKA 2001: Tilling the Soil and Sailing the Seas: Cadastral Maps and Anthropological Interpretations. – Siikala, Jukka (ed.), *Departures. How Societies Distribute Their People*. Helsinki: The Finnish Anthropological Society.

FM Karina Lukin on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa ja valmistelee väitöskirjaa Euroopan-puoleisten nenetsien paikkakäsityksistä.